

Opinia

Komisja ds. Ochrony Gatunków PROP, po przeanalizowaniu na prośbę Ministra Klimatu i Środowiska, projektu dokumentu pt.: „Krajowy plan działania dotyczący zarządzania populacją dzików w ramach prewencji, kontroli i zwalczania afrykańskiego pomoru świń (ASF)”, w oparciu o zapisy rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2023/5941, wyniki badań naukowych nad rozprzestrzenianiem się afrykańskiego pomoru świń oraz badań nad wpływem odstrzałów zarówno na populację dzika jak i na inne elementy ekosystemów, w których odstrzał ten miałby być prowadzony, w odpowiedzi na pismo z dnia 07.06.2024 r., znak: ABR 3230298.12627767.10147606, **opiniuje negatywnie ww. projekt dokumentu.**

UZASADNIENIE

Projekt pt.: „Krajowy plan działania dotyczący zarządzania populacją dzików w ramach prewencji, kontroli i zwalczania afrykańskiego pomoru świń (ASF)” zakłada przeprowadzenie do 2025 r. (brak w planie doprecyzowania, czy mowa o początku, czy końcu 2025 r.) na terenie całej Polski, czyli w 4 745 obwodach łowieckich, maksymalnej redukcji populacji dzików, realizowanej przez 2 770 kół łowieckich, zrzeszających ponad 126 tysięcy myśliwych. Polowania na dziki mają odbywać się w formie polowań zbiorowych, w okresie od 1 października do 31 stycznia, a także polowań indywidualnych, w tym nocnych przy wykorzystaniu celowniczych urządzeń termowizyjnych i noktowizyjnych, przez cały rok. Dodatkowo od 15 sierpnia do 31 stycznia dopuszczalne ma być wykonywanie polowania indywidualnego na dziki w dzień, z psem lub psami albo przy udziale jednego naganiacza lub jednego podkładacza z psem. Odstrzały będą prowadzone bez jakichkolwiek limitów, będą im podlegały wszystkie dziki bez względu na ich płeć i wiek, i będą prowadzone tak długo, jak „trwać będzie obecność dzików w obwodzie łowieckim”.

Zasięg terytorialny, intensywność, czas trwania i metody prowadzenia odstrzałów wskazują nie tylko na ogromny wpływ ww. planu na populację dzików, lecz także na wszystkie inne elementy ekosystemów, w których będą prowadzone. Tymczasem w planie brak jest jakichkolwiek analiz tego oddziaływania. Ponadto, oprócz podania liczby zastrzelonych w ostatnich czterech latach dzików, nie ma tam oceny skuteczności odstrzałów w ograniczaniu rozprzestrzeniania się ASF, pomimo prowadzenia ich już od co najmniej 2015 r. Tym samym nie przeanalizowano, czy taka wielkopowierzchniowa i drastyczna redukcja populacji, niosąca ogromne negatywne skutki dla całych ekosystemów, jest w ogóle skuteczna w ograniczaniu rozprzestrzeniania się ASF.

Zgodnie z art. 56 rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2023/594 wszystkie państwa członkowskie UE mają obowiązek *ustanowienia krajowego planu działania obejmującego populację dzików na swoim terytorium w celu uniknięcia rozprzestrzeniania się afrykańskiego pomoru świń w UE*. Plany takie mogą, ale tylko *w razie potrzeby*, zawierać działania w celu zmniejszenia populacji dzików (Aneks IV, pkt g wspomnianego rozporządzenia). Nie jest

zatem prawdą to, co napisano w omawianym projekcie planu, że *wszystkie państwa członkowskie UE mają obowiązek ustanowienia krajowego planu działania obejmującego zmniejszanie populacji dzików na swoim terytorium.*

Poniżej przedstawiamy główne zastrzeżenia i wątpliwości co do sformułowanych w omawianym projekcie działań:

- 1. Wysokie koszty redukcji populacji dzików.** Jak wynika z treści planu, od marca 2019 r. do końca lutego 2023 r. (cztery sezony łowieckie) zabito w całej Polsce ponad 1 milion 316 tysięcy dzików. Według Głównego Inspektoratu Weterynarii (GIW)¹ w latach 2019-2023 potwierdzono 12 169 ognisk ASF u dzików. Większość tych ognisk dotyczyła odnalezionych dzików padłych z powodu ASF, a tylko 27% (niecałe 5 tys.) stanowiły dziki odstrzelone, u których testem PCR i Elisa stwierdzono obecność wirusa ASF. **Zatem zaledwie 0,4% z 1 miliona 316 tysięcy zastrzelonych dzików było zarażonych ASF.** Niestety, plan nie zawiera żadnych informacji o kosztach realizacji planów odstrzałów dzików w latach ubiegłych. A jak wynika z naszych analiz, były to koszty ogromne. Oceny oparliśmy o treść rozporządzeń Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 2018 oraz 2023 r. (Dz. U 2018 poz. 2194 oraz Dz. U 2023, poz. 517), według których wysokość ryczałtu wypłacanego kołom łowieckim za jednego dzika odstrzelonego w ramach odstrzału sanitarnego, w zależności od roku, miejsca, płci i masy ciała po wypatroszeniu, wahała się od 300 zł do 650 zł (samica dzika dorosła i przelatka). Ponadto za dziki odstrzelone w ramach standardowych planów łowieckich płacono 350 zł (z wyłączeniem dorosłych samic). **Jeśli przyjąć, że średni ryczałt za pozyskanie dzika wynosił około 400 zł, budżet Państwa wypłacił myśliwym w latach 2019-2023 około 526 milionów zł za odstrzał dzików.** Do tego należy doliczyć koszty pobrania i analiz laboratoryjnych (PCR i Elisa) prób od każdego zastrzelonego dzika, które (w oparciu o Rozporządzenie MRiRW z 2023 r.; Dz. U 2023, poz. 517) wyniosły średnio 54 zł na jednego osobnika, co daje w sumie 71 milionów 66 tys. zł, nie wliczając w to kosztów pracy w weekendy inspektorów weterynarii, pracowników Zakładów Higieny Weterynaryjnej oraz wielomilionowych kosztów zakupu (ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska) i funkcjonowania chłodni, w których dziki te były przetrzymywane do czasu uzyskania wyników badań. **Zatem w sumie minimalny czteroletni koszt odstrzałów dzików w Polsce, to 597,5 miliona zł, pochodzące z budżetu oraz w znacznie mniejszym stopniu z unijnego programu na zwalczanie ASF.** Wyliczenia te wskazują, że koszt **usunięcie jednego chorego dzika wyniósł co najmniej 119 tys. zł,** przy zastosowaniu odstrzałów jako metody zapobiegania ASF.
- 2. Brak oceny stanu aktualnego.** Plan nie przedstawia żadnego oszacowania aktualnej liczebności krajowej populacji dzika. W to miejsce przedstawione są ogólnikowe wywody o wzroście liczebności – nie poparte żadnymi danymi liczbowymi, pomimo istnienia dobrych danych (Panek & Budny 2024) – oraz domysły odnośnie czynników odpowiedzialnych za ten wzrost. Brak podania poziomu referencyjnego dla stanu populacji krajowej (wyrażonego jako ocena całkowitej liczebności lub średnie

¹ <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/asf-w-polsce>

zagęszczenia) stanowi fundamentalną przeszkodę w formułowaniu mierzalnych celów wdrażania Planu. Nie jest jasne, dlaczego autorzy planu ignorują aktualne dane na temat liczebności krajowej populacji dzika raportowane przez PZŁ² czy też podane w rozporządzeniu MRiR z 15.04.2024r. (Dz.U. 2024 poz. 563). Plan nie przedstawia również wysokości planowanego pozyskania dzika w najbliższym roku łowieckim, pomimo iż roczne plany łowieckie zostały już sformułowane, a wysokość samego odstrzału sanitarnego została zaprogramowana na poziomie ok. 76 000 osobników. W rezultacie, w odniesieniu do kluczowych parametrów populacji będącej obiektem zarządzania, Plan nie zawiera żadnych konkretnych liczb, co uniemożliwia ocenę adekwatności działań przewidzianych dla deklarowanej w tytule kontroli i zwalczania ASF. Brak oceny liczebności populacji krajowej dzika stanowi naruszenie wymogu odnośnie zakresu takiego planu, zawartego w punkcie (e) Aneksu IV do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2023/594.

- 3. Brak oceny skuteczności działań prowadzonych w przeszłości.** Plan przewiduje w odniesieniu do populacji dzików kontynuację zestawu działań prowadzonych pod hasłem kontroli ASF od szeregu lat, bez jakiegokolwiek oceny skuteczności tychże działań. Nie ma w Planie informacji o tym, czy na przestrzeni ostatnich 8-9 lat prewalencja wirusa ASF w populacji dzików się zmniejszyła, czy mniejsza jest liczba notowanych przypadków ASF wśród dzików, czy zmniejsza się liczba ognisk ASF wśród dzików, czy istniejące ogniska infekcji wygasają, czy zmniejsza się powierzchnia stref objętych ograniczeniami z uwagi na występowanie ASF, itd. W zestawieniu z kwotami przeznaczonymi z budżetu państwa na kolejny rok nasilonego odstrzału dzików jest to sytuacja budząca spore wątpliwości co do zasadności takich wydatków. Skuteczność prowadzonych działań związanych z zarządzaniem populacją dzika, w kontekście kontroli ASF – budziła i nadal budzi wątpliwości wśród naukowców³. W szczególności Plan nie uwzględnia w żaden sposób faktu, iż prewalencja ASFV wśród dzików odstrzelonych w Polsce kształtuje się na poziomie poniżej 0,5 %, podczas gdy wśród dzików znalezionych jako martwe wynosi ok. 46%⁴. Pomimo tego, w Planie nie przedstawiono analiz skuteczności odstrzału dzików w porównaniu z wyszukiwaniem padłych dzików. Nawet jeżeli wiodącą rolą odstrzału nie ma być eliminacja osobników chorych, lecz rozrzedzenie populacji w celu zwolnienia tempa rozprzestrzeniania się wirusa, to Plan wciąż nie przedstawia w tym zakresie oceny efektów prowadzonego w ten sposób od 2015 r. „rozrzedzania” populacji, mierzonych z użyciem ilościowych wskaźników podanych wyżej. Jako taki, Plan prezentuje pozbawioną

² Panek M., Budny M. Sytuacja zwierząt łownych w Polsce – wyniki monitoringu, rok 2023. Stacja Badawcza PZŁ w Czempiniu <https://czempin.pzlow.pl/wp-content/uploads/2023/11/SytuacjaZwierzyny2023.pdf>

³ Vicente J., Apollonio M., Blanco-Aguilar J.A., Borowik T., Brivio F., Casaer J., Croft S., Ericsson G., Ferroglio E., Gavier-Widen D., Gortázar C., Jansen P.A., Keuling O., Kowalczyk R., Petrovic K., Plhal R., Podgórski T., Sange M., Scandura M., Schmidt K., Smith G.C., Soriguer R., Thulke H.H., Zanet S., Acevedo P. 2019. Science-based wildlife disease response. *Science* 364: 943-944.

⁴ EFSA, Stáhl K., Boklund A. E., Podgórski T., Vergne T., Abrahantes J. C., Cattaneo E., Papanikolaou A., Mur L. 2024. Epidemiological analysis of African swine fever in the European Union during 2023. *EFSA Journal* 22: e8809.

podstaw naukowych aprobatę dotychczasowych działań, połączoną z kolejnym rokiem wydawania publicznych pieniędzy w działania o nieznanym efektywności.

4. **Niejasne cele Planu.** Plan nie zawiera mierzalnych, możliwych do weryfikacji celów, stosując w to miejsce jedynie bardzo nieprecyzyjnego sformułowania „ograniczenie liczebności i zagęszczenia”. Biorąc pod uwagę, że Plan nigdzie nie nawiązuje do konkretnych wartości aktualnej liczebności/zaęszczenia dzików, prowadzi to do sytuacji, w której każdy stan systemu obejmującego krajową populację dzika oraz obecność w środowisku wirusa ASF może zostać potraktowany jako sukces realizacji Planu. Biorąc pod uwagę koszty wdrażania Planu oznacza to kontynuację polityki bezwarunkowego – tj. nie obwarowanego wymogiem uzyskania mierzalnego, weryfikowalnego efektu – transferu ogromnych środków publicznych do Polskiego Związku Łowieckiego i jego członków. **PROP stoi na stanowisku, że Plan powinien formułować mierzalne cele odnoszące się do zagęszczeń (lub liczebności) populacji dzika, względnie do tempa wzrostu populacji, albo do wysokości pozyskania łowieckiego (której powinna towarzyszyć ocena aktualnej liczebności populacji).** Brak ilościowych, mierzalnych, weryfikowalnych kryteriów realizacji celu Planu jest niezgodny z wymogiem dotyczącym zakresu takiego Planu zawartym w punkcie (g) Aneksu IV do rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) 2023/594.
5. **Brak odniesienia do realizowanych obecnie programów walki z ASF.** W Planie nie ma jakiegokolwiek odniesienia do programu zwalczania ASF wprowadzonego rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 15.04.2024 r. (Dz.U. 2024 poz. 563) w sprawie wprowadzenia w 2024 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie”. Jego realizacja będzie skutkować odstrzałem ponad 161 tys. dzików w całej Polsce w 2024 r. a koszt tych odstrzałów (bez kosztów badań laboratoryjnych, bioasekuracji i utylizacji), wyniesie blisko 55 milionów zł, z czego tylko 4,5 miliona będzie refundowane z funduszy unijnych. Nie wiadomo czy omawiany projekt Planu uwzględnia te odstrzały, czy też zakłada prowadzenie odstrzałów dzików niezależnie od założonych przez rozporządzenie MRiRW kwot.
6. **Czynnik ludzki w rozprzestrzenianiu ASF.** Jak wynika z danych Głównego Inspektoratu Weterynarii, w latach 2019–2023 wykryto w Polsce 271 ognisk ASF w hodowlach świń, a wg Rozporządzenia MRiRW 319 takich ognisk. W polskich warunkach świnię w liczbie 9,8 mln osobników⁵ są hodowane głównie na mięso, a średnia hodowla liczy powyżej 150 sztuk (dane ARMiR) i prowadzona jest w zamkniętych chlewniach. Znacznie rzadsze są niewielkie hodowle, liczące kilka osobników, gdzie świnię mogą przebywać, przy sprzyjającej pogodzie, na wybiegu poza chlewnią. Wśród hodowli trzody chlewnej zainfekowanych wirusem ASF w bieżącym roku (do połowy sierpnia 2024), tylko jedna

⁵ Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2023. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.

liczyła poniżej 10, a cztery od 10 do 20 świń⁶. Cała reszta ognisk (>98%) to hodowle znacznie większe, od kilkudziesięciu do ponad 2,5 tys. świń, w przypadku których, prawdopodobieństwo zarażenia się wirusem ASF poprzez bezpośredni kontakt z wolnożyjącymi dzikami jest bliskie zeru. Na podstawie tych danych należy więc przyjąć, że transmisja wirusa do hodowli nie wynika z samej obecności w pobliżu dzików, nie ma też znaczenia ich zagęszczenie w najbliższej okolicy. Zarażenia odbywają się najprawdopodobniej za pośrednictwem człowieka, są efektem niestosowania zasad bioasekuracji przez osoby mające kontakt z trzodą chlewną oraz przez myśliwych mających kontakt z krwią i tkankami zabijanych chorych dzików, a także poprzez spożycie przez trzodę zarażonej paszy oraz niekontrolowany handel świniami. Sytuacja uległa jeszcze pogorszeniu w wyniku rozporządzenia MRiRW z dnia 8 maja 2023 r. (Dz.U. 2023 poz. 866) zmieniającego rozporządzenie w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń. Zezwala ono na odstąpienie od części wymagań związanych ze zwalczaniem ASF, w tym od tak ważnej bioasekuracji, gospodarstwom utrzymującym świnie wyłącznie w celu produkcji mięsa na użytek własny. Dane z badań nad dietą oraz badań telemetrycznych GPS GSM prowadzonych na wilkach w Polsce wykazują, że w wielu regionach kraju, w tym w części północno-wschodniej (podlaskie i warmińsko-mazurskie), na Mazowszu i Rostoczu (lubelskie), niektórzy hodowcy nie dopełniają obowiązku utylizacji padłych zwierząt hodowlanych i podrzucają je w zagłębienia terenu i poblizze cieków wodnych na obrzeżach pól^{7,8}. Podczas tych badań natrafiano także na fragmenty tusz zastrzelonych dzików porzucane w zadrzewieniach na skraju pól, gdzie hoduje się zboża (pszenżyto, pszenicę, jęczmień) oraz rzepek na paszę dla inwentarza, w tym dla świń.

- 7. Analiza przestrzenna rozmieszczenia przypadków ASF u dzików.** W projekcie planu brak jest jakiegokolwiek analizy przestrzennego rozmieszczenia przypadków stwierdzenia ASF u dzików w Polsce, która w wiarygodny sposób identyfikowałaby predyktory wyjaśniające kierunki rozwoju epidemii. Tymczasem powinno to być podstawowe narzędzie do weryfikacji konieczności prowadzenia tak wielkoskalowej redukcji populacji dzików w kraju. Już sama wizualna analiza map i danych znajdujących się na stronie Głównego Inspektoratu Weterynarii⁹ pokazuje, że brak jest wyraźnej przestrzennej korelacji między stwierdzeniem ASF u dzików, a stwierdzeniem ASF u trzody chlewnej. Nowe ogniska ASF stwierdzane u trzody niejednokrotnie występowały w miejscach, wokół których liczba stwierdzeń ASF u dzików była znikoma (np. na północ od Poznania czy w okolicach Chełmna). I odwrotnie, w wielu regionach o stosunkowo dużym nagromadzeniu zarażonych dzików nie stwierdza się ognisk w chlewniach. Gdyby transmisja wirusa odbywała się głównie w wyniku bezpośrednich kontaktów dzik-świnia, oczekivalibyśmy

⁶ <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/asf-w-polsce>

⁷ Mysłajek R.W., Romański M., Kwiatkowska I., Stępiak K.M., Figura M., Nowak-Brzezińska A., Diserens T.A., Nowak S. 2021. Temporal changes in the wolf *Canis lupus* diet in Wigry National Park (northeast Poland). *Ethology, Ecology & Evolution* 33: 628-635.

⁸ <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C98349%2Cwilki-pomagaja-ujawniac-nielegalne-wyrzucanie-padliny-w-lesie.html>

⁹ <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/asf-w-polsce>

mocnej przestrzennej korelacji pomiędzy ogniskami zarażeń tych dwóch grup zwierząt. Jakakolwiek strategia ograniczania wirusa ASF, w szczególności zakładająca tak wielkoskalowe, intensywne, kosztowne i drastyczne z perspektywy funkcjonowania ekosystemów działania, powinna bazować na profesjonalnej i rzetelnej analizie dostępnych danych dotyczących czasowej i przestrzennej dynamiki pojawu wirusa w populacji dzików i w hodowlach, by optymalizować interwencję. Brak takiej rzetelnej analizy jest poważną słabością opiniowanego planu.

8. **Zasadność odstrzału dzików w lasach.** Analizy GIS danych dostępnych w formacie excel na stronie Głównego Instytutu Weterynarii⁹ za lata 2020-2024 (do połowy sierpnia 2024) wskazują, że większość ognisk ASF u dzików stwierdzono w mozaice polno-leśnej, a także w sąsiedztwie terenów zurbanizowanych (np. okolice Poznania, Szczecina i Wrocławia). Natomiast w dużych kompleksach leśnych tych stwierdzeń była znikoma liczba, z wyjątkiem lasów leżących w sąsiedztwie wschodniej granicy państwa (gdzie prawdopodobnie na skutek intensywnych odstrzałów napływają dziki ze strony Białorusi i Ukrainy). Tymczasem wg planu nieograniczone żadnym limitem odstrzały dzików mają być prowadzone we wszystkich obwodach łowieckich, także w dużych kompleksach leśnych. Biorąc pod uwagę zalecane w planie metody polowań (zbiorowe z naganką od początku października do końca stycznia, całoroczne indywidualne, także z wykorzystaniem psów oraz termowizji) oraz uproszczoną strukturę lasów gospodarczych, dziki żyjące przez większość roku w agrocenozach z wielkopowierzchniowymi uprawami kukurydzy mają większe szanse na przetrwanie niż w lasach gospodarczych, gdzie brak tak dobrej osłony. Efektem realizacji tego planu będzie zatem drastyczny spadek zagęszczeń dzików w lasach, gdzie pełnią one pozytywne funkcje ekologiczne.
9. **Bariery w rozprzestrzenianiu się wirusa.** Analizy przestrzennego rozmieszczenia ognisk ASF u dzików pokazują też brak ciągłości w występowaniu tych ognisk w kraju, czego przejawem jest szeroki, ponad stu pięćdziesięciokilometrowy pas wolny od ASF w centralnej Polsce, zlokalizowany po obu stronach autostrady A1. Przeprowadzona w latach 2018-2020 przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad blokada przejść dla zwierząt na autostradzie A1 przy użyciu ogrodzeń z siatki miała na celu zatrzymanie dyspersji dzików ze wschodu na zachód kraju. Liczne obecnie ogniska ASF u dzików i trzody chlewnej na zachodzie (w tym przy granicy z Niemcami), w znacznej odległości od A1, wydają się być potwierdzeniem tezy, iż głównym wektorem przenoszącym ASF w Polsce są ludzie. Gdyby było inaczej, występowanie ognisk ASF u dzików kończyłoby się na linii przebiegu autostrady A1 (od jej strony wschodniej), a w razie nieszczelności tej blokady pierwsze ogniska na zachodzie pojawiałyby się w bliskim sąsiedztwie autostrady. Badania nad rozprzestrzenianiem się ASF w Polsce latach 2014-2016 z użyciem modelowania matematycznego wskazują, że jest bardzo mało prawdopodobne, by dziki były odpowiedzialne za rozprzestrzenianie się ASF na duży, większy niż 30 km dystans,

co wskazuje na istnienie innych faktorów, przede wszystkim antropogenicznych, odpowiedzialnych za przeniesienie wirusa¹⁰.

10. Wpływ planu na możliwość wytworzenia się u dzików naturalnych mechanizmów obronnych przeciwko ASF. Ogromna skala przestrzenna, zalecane metody polowań (np. zbiorowe z naganką, indywidualne z psami) oraz brak limitów, czyli strzelanie do ostatniego stwierdzonego dzika w obwodzie łowieckim, spowoduje, że zabijane będą przede wszystkim dziki zdrowe i mobilne, które albo nie zetknęły się z wirusem ASF lub są ozdrowieńcami, albo też, co zapewne jest znacznie rzadsze, są na niego odporne. Tym samym istnieje prawdopodobieństwo, że odstrzały będą miały negatywny wpływ na możliwość przetrwania i rozprzestrzenienia się w populacji dzików naturalnej, genetycznej odporności na wirusa ASF lub też mutacji samego wirusa ASF do wariantu mniej wirulentnego, jaki np. wykryto w Estonii¹¹. Podobne procesy nastąpiły w przypadku pandemii Covid-19. Uwarunkowana genetycznie odporność na ASF występuje u guźców (*Phacochoerus africanus*) żyjących w Afryce i należących do tej samej rodziny świniowatych co dziki i świnie, a także u lokalnej rasy świń z północnej części Indii. Ponadto badania prowadzone w Estonii i Łotwie udokumentowały obecność przeciwciał na ASF u odstrzelonych dzików, wskazującą na obecność w tej populacji osobników, które albo są ozdrowieńcami, albo pomimo kontaktu z wirusem nie zachorowały^{12,13}.

11. Skutki społeczne i wpływ na bezpieczeństwo ludzi. W omawianym planie brak jest też analizy skutków społecznych, w tym wpływu tak intensywnie prowadzonych polowań na bezpieczeństwo ludzi – użytkowników lasów oraz innych siedlisk objętych obwodami łowieckimi. Tymczasem biorąc pod uwagę, że większa część społeczeństwa polskiego korzysta ze środowiska przyrodniczego jako miejsca wypoczynku i rekreacji, a znaczna także jako miejsca pracy, należy się spodziewać wielu konfliktów podczas realizacji takiego planu, w tym, z uwagi na używanie do odstrzału dzików broni myśliwskiej o dużej energii pocisku, sytuacji zagrażających bezpieczeństwu i zdrowiu ludzi. Również pod tym względem omawiany plan jest niekompletny i wymaga zmian.

12. Wpływ na ochronę gatunków i siedlisk w obszarach Natura 2000. Z uwagi na fakt, że przedłożony projekt planu zakłada maksymalny odstrzał dzików we wszystkich obwodach łowieckich w Polsce, w tym w obwodach obejmujących obszary Natura 2000, jest on niezgodny z minimalnymi wymogami określonymi w załączniku IV do Rozporządzenia 2023/594. Zgodnie z tymi wymogami, elementem planu musi być m.in. *ocena*

¹⁰ Taylor R.A., Podgórski T., Simons R.R.L., Ip S., Gale P., Kelly L.A., Snary E.L. 2020. Predicting spread and effective control measures for African swine fever—Should we blame the boars? <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/tbed.13690>

¹¹ Zani L., Forth J.H., Forth L., Nurmoja I., Leidenberger S., Henke J., Carlson J., Breidenstein C., Viltrop A., Höper D., Sauter-Louis C., Beer M., Blome S. 2018. Deletion at the 5'-end of Estonian ASFV strains associated with an attenuated phenotype. *Scientific Reports* 8: 6510.

¹² Schulz K., Staubach C., Blome S., Nurmoja I., Viltrop A., Conraths F.J., Kristian M., Sauter-Louis C. 2020. How to Demonstrate Freedom from African Swine Fever in Wild Boar-Estonia as an Example. *Vaccines* 8, 336.

¹³ Oļševskis E., Schulz K., Staubach C., Seržants M., Lamberg K., Pūle D., Ozoliņš J., Conraths F.J., Sauter-Louis C. 2020. African swine fever in Latvian wild boar—A step closer to elimination. *Transboundary and Emerging Diseases*, <https://doi.org/10.1111/tbed.13611>

ewentualnego znaczącego negatywnego wpływu polowań na gatunki i siedliska chronione na mocy odpowiednich unijnych przepisów środowiskowych, w tym wymogów ochrony przyrody, określonych w dyrektywach 2009/147/WE i 92/43/EWG, oraz, w razie potrzeby, opis środków zapobiegawczych i łagodzących ograniczających negatywny wpływ na środowisko. Przedmiotowy dokument nie zawiera takiej oceny. Tym samym nie może być ustanowiony jako plan spełniający wymagania art. 56 Rozporządzenia 2023/594. Art. 56 ust 4 Rozporządzenia 2023/594 wymaga, by środki wprowadzone przez państwa członkowskie w ramach krajowych planów działania były zgodne z unijnymi przepisami dotyczącymi ochrony środowiska, w tym z wymogami ochrony przyrody, określonymi w dyrektywach 2009/147/WE i 92/43/EWG. Środki ujęte w przedłożonym projekcie planu nie spełniają tego warunku, gdyż stwarzają ryzyko znaczącego negatywnego oddziaływania na obszary Natura 2000 oraz gatunki z dyrektywy siedliskowej. W szczególności:

- a) drastyczne ograniczenie populacji dzików może znacząco zmniejszyć a nawet wyeliminować zjawisko buchtowania dzików, które jest istotnym czynnikiem funkcjonowania niektórych cennych i chronionych ekosystemów leśnych (np. wpływa na różnorodność florystyczną runa grądów, na kompozycję florystyczną i na mozaikę zbiorowisk roślinnych torfowisk alkalicznych, przejściowych i wysokich);
- b) drastyczne ograniczenie populacji dzików może spowodować zubożenie bazy pokarmowej drapieżników żerujących na dzikach, w szczególności wilka, będącego przedmiotem ochrony w licznych obszarach Natura 2000 w Polsce, a tym samym może pogorszyć jakość siedlisk tych gatunków. Udział dzika w diecie wilków wynosi w Polsce, w zależności od kompleksu leśnego, od kilku do ponad 30% biomasy zjedzonego pokarmu¹⁴;
- c) badania nad kłusownictwem na wilkach wykazały istotny wzrost liczby nielegalnych odstrzałów tych drapieżników wraz z wprowadzeniem w połowie 2017 r. możliwości używania noktowizyjnych i termowizyjnych urządzeń optycznych podczas nocnych polowań indywidualnych na dziki¹⁵. Jest to szczególnie szkodliwe, ponieważ wilki okazują się sprzymierzeńcami w walce z ASF, odszukując osłabione i padłe chore dziki, żerując na nich i dezaktywując wirusa ASF w swoim przewodzie pokarmowym¹⁶;
- d) polowania indywidualne, które mają być prowadzone od 15 sierpnia, czyli w okresie wychowu młodych u ssaków, przy użyciu psów oraz naganiacza lub podkładacza z psem, będą powodowały niepokojenie wielu gatunków zwierząt¹⁷, w tym gatunków z

¹⁴ Jędrzejewski W., Niedziałkowska M., Hayward M. W., Goszczyński J., Jędrzejewska B., Borowik T., Bartoń K.A., Nowak S., Harmuszkiewicz J., Juszczyk A., Kałamarz T., Kloch A., Koniuch J., Kotiuk K., Mysłajek R.W., Nędzyńska M., Olczyk A., Teleon M., Wojtulewicz M. 2012. Prey choice and diet of wolves related to ungulate communities and wolf subpopulations in Poland. *Journal of Mammalogy* 93: 1480–1492.

¹⁵ Nowak S., Żmihorski M., Figura M., Stachyra P., Mysłajek R.W. 2021. The illegal shooting and snaring of legally protected wolves in Poland. *Biological Conservation* 264: 109367.

¹⁶ Szewczyk M., Łeppek K., Nowak S., Witek M., Bajcarczyk A., Kurek K., Stachyra P., Mysłajek R.W., Szewczyk B. 2021. Evaluation of the presence of ASFV in wolf feces collected from areas in Poland with ASFV persistence. *Viruses* 13(10): 2062.

¹⁷ Grignolio S., Merli E., Bonghi P., Ciuti S., Apollonio M. 2011. Effects of hunting with hounds on a non-target species living on the edge of a protected area. *Biological Conservation* 144: 641-649.

dyrektyw siedliskowej i ptasiej, będących przedmiotem ochrony w obszarach Natura 2000, np. wilków, rysi, żubrów czy też kuraków. Mogą się one przyczyniać do zwiększonej śmiertelności młodych tych gatunków. Działania te mogą też powodować nasilenie kolizji drogowych z udziałem zwierząt, w tym osobników młodocianych wypłaszanych z ich ostoi przez myśliwych i psy. Kolizje drogowe z przepłoszonymi dużymi zwierzętami, jak dziki, jelenie, łosie czy żubry, stanowią też poważne zagrożenie dla zdrowia i życia kierowców i pasażerów pojazdów uczestniczących w wypadkach drogowych.

Do zadań autorów projektu planu powinno należeć przedstawienie szczegółowej analizy, w jakich obszarach i miejscach tego typu oddziaływania wystąpią i jaka może być ich skala. Takiej analizy jednak nie przedstawiono.

13. Niezgodność planu z prawodawstwem unijnym. Biorąc pod uwagę powyższe możliwości negatywnych oddziaływań, brak odpowiedniej oceny oddziaływania projektowanego planu na sieć obszarów Natura 2000 uchybia wymogowi określonemu w art. 6(3) dyrektywy 92/43/EWG (dyrektywy siedliskowej), co sprawia, że ewentualne ustanowienie tego planu w obecnej formie stanowiłoby:

a) naruszenie wymogu art. 6(3) dyrektywy 92/43/EWG;

b) całościowe naruszenie wymogów dyrektywy 2001/42/WE (SEA), w związku z jej art. 3(2b);

c) naruszenie przepisów Działu IV ustawy z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko*, w związku z jej art. 46 ust. 1 pkt 3.

14. Ocena oddziaływania planu na inne elementy środowiska. W procesie strategicznej oceny oddziaływania projektu planu na środowisko i w prognozie oddziaływania na środowisko przedmiotowego projektu planu muszą być uwzględnione także inne oddziaływania projektowanego planu na środowisko, np.:

a) ograniczający wpływ dzika na populacje niektórych owadów stwarzających zagrożenie dla drzewostanów leśnych – możliwy wzrost zagrożenia w przypadku zmniejszenia populacji dzika;

b) niezgodność proponowanych środków, w szczególności odstrzałów dzików, z celami niektórych form ochrony przyrody, w szczególności parków narodowych i rezerwatów.

W związku z art. 51 ust 2 pkt 3a ustawy ooś, konieczne jest *zapropozowanie rozwiązań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, mogących być rezultatem realizacji projektowanego dokumentu.*

15. Bioasekuracja myśliwych. Cennym elementem planu jest natomiast podkreślenie istotności bioasekuracji i ujednoczenie zasad prowadzenia szkoleń dla myśliwych z zakresu bioasekuracji ASF, która jest kluczowym działaniem w zapobieganiu rozprzestrzeniania się wirusa ASF i przenoszenia go do hodowli trzody chlewnej.

16. Wykorzystanie niewiarygodnych danych i metod. Plan wskazując w rozdz. IV źródła wiedzy naukowej wykorzystanej przy jego tworzeniu wymienia m.in. publikację B.

Popczyka (2016) pt. „Zarządzanie populacją dzika *Sus scrofa* w Polsce”. Wykorzystanie tej publikacji w planowaniu budzi najwyższy niepokój, z uwagi na zawarte w niej fundamentalne błędy, przekreślające możliwość traktowania jej jako źródła wiedzy naukowej. W publikacji przedstawiono uproszczony model demograficzny populacji dzika niepoddanej eksploatacji łowieckiej, który wykorzystano do prognozowania zmian jej liczebności. Model ten opiera się na zupełnie nierealistycznych założeniach, wśród których najważniejszym jest przyjęcie, iż zwierzęta są efektywnie nieśmiertelne (jak to opisał autor: „nie uwzględniono śmiertelności”). Prognozowane przez różne warianty modelu roczne przyrosty populacji wynosiły m.in. 157% i 237% stanu początkowego. Jako takie, są oczywiście nie tylko nierealistyczne (niespotykane w badanych populacjach), ale i niemożliwe do zaakceptowania, gdyż założona nieśmiertelność dzików ogromnie zawyża uzyskiwane wartości. Wystarczy powiedzieć, iż posługując się tak sformułowanym modelem do prognozowania wzrostu krajowej populacji dzika uzyskujemy już przed upływem 10. roku symulacji populację, której biomasa przekracza biomasę wszystkich wolno żyjących ssaków na Ziemi¹⁸. Brak jest też w literaturze przedmiotu wiarygodnych informacji o możliwości potrojenia lokalnej populacji dzika w ciągu jednego roku (przyrost roczny >200% stanu wyjściowego). Publikacja Popczyka wprowadza zatem w błąd, zupełnie fałszywie przypisując dzikowi zdolność do wzrostu populacji w tempie co najmniej dwukrotnie wyższym niż możliwe do osiągnięcia w oparciu o dostępną wiedzę naukową. Pomimo tego w ramach Planu wykorzystywane jest – podczas uzasadniania algorytmu szacowania liczebności wiosennej – założenie, iż populacja dzika wykazuje roczny przyrost liczebności na poziomie 200%. Publikowane w recenzowanych artykułach naukowych modele demograficzne populacji dzików wskazują, że maksymalne wartości przyrostu rocznego populacji doświadczającej wyłącznie naturalnej śmiertelności (bez pozyskania łowieckiego) układają się na poziomie ok. 100% (tzn. lambda wynosi ok. 2, populacja ulega podwojeniu^{19,20,21}). Tak wysokie wartości uzyskiwano dla lat charakteryzujących się szczególnie sprzyjającymi warunkami środowiskowymi, przede wszystkim obfitym owocowaniem (masting) dębu i łagodną zimą, podczas gdy dla lat przeciętnych lub niekorzystnych maksymalne wartości przyrostu rocznego populacji – bez pozyskania łowieckiego – były wyraźnie niższe, na poziomie odpowiednio 20–50%, lub 0–20%²².

17. Ignorowanie istniejącej wiedzy naukowej. Zaskakujące jest, iż w rozdz. IV, przy wskazywaniu źródeł wiedzy, Plan zupełnie ignoruje dziesiątki publikacji naukowych

¹⁸ Bar-On Y.M., Phillips R., Milo R. 2018. The biomass distribution on Earth. PNAS 115 (25): 6506-6511.

¹⁹ Bieber C., Ruf T. 2005. Population dynamics in wild boar *Sus scrofa*: Ecology, elasticity of growth rate and implications for the management of pulsed resource consumers. J. Appl. Ecol. 42: 1203–1213.

²⁰ Gamelon M., Gaillard J. M., Servanty S., Gimenez O., Toïgo C., Baubet E., Klein F., Lebreton J. D. 2012. Making use of harvest information to examine alternative management scenarios: A body weight-structured model for wild boar. J. Appl. Ecol. 49: 833–841.

²¹ Gamelon M., Nater C. R., Baubet É., Besnard A., Touzot L., Gaillard J. M., Lebreton J. D., Gimenez O. 2021. Efficient use of harvest data: a size-class-structured integrated population model for exploited populations. Ecography 43: 1–15.

²² Bieber C., Ruf T. 2005. Population dynamics in wild boar *Sus scrofa*: Ecology, elasticity of growth rate and implications for the management of pulsed resource consumers. J. Appl. Ecol. 42: 1203–1213.

poświęconych rozprzestrzenianiu się ASF w populacjach dzików, w tym szereg publikacji, których współautorem jest dr hab. Tomasz Podgórski, ekspert Europejskiego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Żywności (EFSA) w ramach sieci ENETWILD. Dziwi też brak w tym miejscu kilku absolutnie kluczowych publikacji przedstawiających demografię dzika, głównie opracowanych przez pracujących w kooperacji z myśliwymi naukowców francuskich^{23,24,25,26,27}.

18. Nieuzasadnione uogólnienia. Autorzy Planu sugerują, że skuteczna redukcja liczebności populacji dzika wymaga, by pozyskanie łowieckie było skoncentrowane na dwóch najmłodszych klasach wiekowych (warchlaki i przelatki, tj. osobniki w pierwszym oraz drugim roku życia), gdyż zmiany liczebności tych klas wiekowych są jakoby odpowiedzialne za 85% zmian w przyroście populacji. Taka generalizacja wydaje się jednak ryzykowna w świetle wiedzy o demografii, w tym demografii populacji dzików. Elastyczność tempa wzrostu populacji względem określonych parametrów demograficznych (np. przeżywalności osobników młodych) jest bowiem specyficzna dla określonej populacji w określonym czasie, będąc funkcją wszystkich parametrów wyznaczających macierz tranzycji w macierzowym modelu demograficznym. Zmiana tych parametrów (np. pod wpływem zmian intensywności pozyskania czy wskutek urodzaju żółędzi) prowadzi do zmian w elastycznościach, przez co tempo wzrostu populacji staje się bardziej podatne na inne czynniki, niż było wcześniej. Dla części dobrze zbadanych populacji dzików tempo przyrostu populacji było faktycznie najbardziej elastyczne w relacji do przeżywalności dwóch najmłodszych klas wiekowych^{22,26}. Jednakże w innych populacjach lub warunkach tempo przyrostu populacji było najbardziej wrażliwe na pozyskanie samic w najstarszej klasie wieku^{22,23,24,26}. W konsekwencji zawarte w Planie sugestie mogą skutkować niską efektywnością w osiągnięciu zakładanego celu.

19. Wątpliwy algorytm pośredniego obliczania wiosennej populacji i zagęszczenia dzików. Podany w Planie „algorytm” szacowania liczebności populacji wiosennej dzików w oparciu o uśrednione pozyskanie łowieckie z dwóch poprzednich sezonów budzi wątpliwości w świetle wiedzy o demografii populacji. Autorzy Planu nie przedstawili w sposób jednoznaczny, jakie przesłanki i jaka logika uzasadnia jego sformułowanie w takiej właśnie formie. W konsekwencji braku transparentności, zaproponowana formuła nie poddaje się jakiegokolwiek analizie i weryfikacji z wykorzystaniem wiedzy naukowej. Należy także zauważyć, że algorytm odwołuje się do 200% przyrostu rocznego populacji

²³ Gamelon M., Besnard A., Gaillard J. M., Servanty S., Baubet E., Brandt S., Gimenez O. 2011. High hunting pressure selects for earlier birth date: Wild boar as a case study. *Evolution* 65: 3100–3112.

²⁴ Gamelon M., Touzot L., Baubet É., Cachelou J., Focardi S., Franzetti B., Nivois É., Veylit L., Sæther B. E. 2021. Effects of pulsed resources on the dynamics of seed consumer populations: a comparative demographic study in wild boar. *Ecosphere* 12: e03395.

²⁵ Servanty S., Gaillard J.-M., Toigo C., Brandt S., Baubet E. 2009. Pulsed resources and climate-induced variation in the reproductive traits of wild boar under high hunting pressure. *J. Anim. Ecol.* 78: 1278–1290.

²⁶ Servanty S., Gaillard J. M., Ronchi F., Focardi S., Baubet É., Gimenez O. 2011. Influence of harvesting pressure on demographic tactics: Implications for wildlife management. *J. Appl. Ecol.* 48: 835–843.

²⁷ Toïgo C., Servanty S., Gaillard J. M., Brandt S., Baubet E. 2008. Disentangling natural from hunting mortality in an intensively hunted wild boar population. *J. Wildl. Manage.* 72: 1532–1539.

dzików, co jest założeniem zupełnie błędnym w kontekście danych przedstawionych w punkcie 16 wyżej. Co więcej, nawet gdyby przyjąć, iż maksymalne tempo przyrostu rocznego populacji dzika wynosi 100% (nie 200%), to sytuacja ta odnosi się do populacji nie eksploatowanych łowiecko, podczas gdy w kontekście algorytmu jest ona zastosowana do populacji poddanej bardzo silnej presji łowieckiej. Co gorsza, użyte w opisie algorytmu sformułowania sugerują, iż jego autorzy utożsamiają postulowany 200% przyrost roczny liczebności populacji z podwojeniem jej liczebności, podczas gdy w istocie oznacza on potrojenie jej liczebności. Z drugiej strony, wskazania skutecznych metod oceny liczebności populacji dzików zawarte są w opracowaniach naukowych, po które twórcy planu powinni sięgnąć²⁸.

Podsumowując, Komisja ds. Ochrony Gatunków PROP stoi na stanowisku, iż opiniowany projekt dokumentu nie spełnia wymogów co do jego zakresu merytorycznego, wskazanych w rozporządzeniu wykonawczym Komisji (UE) 2023/594. Co więcej, nie spełnia fundamentalnych kryteriów użyteczności dowolnego dokumentu strategicznego (mierzalne cele, uzasadnione działania, efektywność kosztowa, ocena wykonalności, ocena ryzyka, weryfikacja efektów), nie zawiera niemal żadnych danych ilościowych oraz jest oderwany od wiedzy o demografii populacji dzików i rozprzestrzenianiu się ASF.

dr hab. Sabina Pierużek-Nowak, prof. UW
przewodnicząca KOG PROP
[podpisano elektronicznie]

Otrzymują:

- Ministerstwo Klimatu i Środowiska
- Członkowie PROP
- a/a

²⁸ ENETWILD consortium, Keuling O., Sange M., Acevedo P., Podgorski T., Smith G., Scandura M., Apollonio M., Ferroglio E., Vicente J. 2018. Guidance on estimation of wild boar population abundance and density: methods, challenges, possibilities. EFSA Supporting Publications 17, 7, 1449E.